

LUDWIK FAŚ

Sociates Verbi Divini
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Olsztyn

Misyjne zaangażowanie młodzieży polskiej okresu międzywojennego (1918-1939)

Missionary Interest of Polish Youth in the Period Between Two World Wars (1918-1939)

Okres międzywojenny był naznaczony całym szeregiem inicjatyw misyjnych. Bardzo wymownym rysem polskiego zaangażowania w dzieło misyjne jest jego wyraźny kościelny charakter, bowiem Liga Morska i Kolonialna nie miała głębszego związku z misjami katolickimi. Lidze bardziej zależało na wykorzystaniu masowej emigracji (około 150 000 rocznie) – w dużej mierze bezrobotnej – jako narzędzia rozprzestrzeniania się wpływów gospodarczych i politycznych Polski¹. Polskie zaangażowanie misyjne posiadało również swój wymiar konfrontacyjny z niekatolickimi misjami chrześcijańskimi, bowiem istniało realne zagrożenie zdominowania misji przez denominacje protestanckie, zwłaszcza w widocznej u nas bardzo wyraźnie separacji misji z kolonializmem².

Historia jest matką życia. Spoglądając wstecz, analizując fakty jakie miały miejsce, można wyciągnąć wnioski pomocne dla współczesnego pokolenia. W mojej prezentacji ograniczę się jedynie do przedstawienia misyjnego zaangażowania polskiej młodzieży w latach 1918-1939. W 1918 roku Polska odzyskała niepodległość. Zniknęły wówczas przeszkody niepozwalające brać żywego udziału w zaangażowaniu misyjnym. Po 123 latach niewoli w społeczeństwie polskim wyrosły cztery pokolenia, które nie wiedziały, co to znaczy żyć w wolnym kraju. Państwo podzielone na trzy różne zabory nagle stało się jednym tworem zwanym Rzeczpospolitą Polską. Główne ośrodki administracji religijnej znajdowa-

¹ Por. R. Dobrowolski, *Obraz Afryki w świetle katolickich czasopism misyjnych i publicystyki kolonialnej w Polsce lat międzywojennych*, „Przegląd Socjologiczny” 1975, s. 202.

² Por. H. Król, *Szkola a misje*, Kraków 1939, s. 5-6.

ły się w Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Wilnie, Lwowie, Gdańsku. Nowe państwo powstało w określonym kontekście religijnym. Należało stworzyć nowe wzorce duszpasterstwa i odbudować te, które były tłumione przez zaborców. Kościół w Polsce, odnawiając działalność misyjną, w dużej mierze wzorce czerpał z zewnątrz.

I. MISJE WŚRÓD PROTESTANTÓW

Misje to nie tylko sprawa kleru czy jedynie Kościoła katolickiego. Misje to obowiązek wszystkich uczniów Chrystusa. Kościół katolicki nieustannie był obecny na misjach, a działalność misyjną nie budziła większych wątpliwości. W protestantyzmie jednak przebudzenie misyjne nastąpiło w XIX wieku, a początek XX wieku to istny rozkwit organizacji i form zaangażowania misyjnego. Od zorganizowania systematycznej nauki na poziomie akademickim po najdrobniejszy grosz przeznaczony na cele misyjne – wszystko po to, aby krzewić ideę misyjną na całym świecie. Działalność misyjna w protestantyzmie nabrała światowego zasięgu, czego wyrazem było powstanie Międzynarodowej Rady Misyjnej³. Nastąpiło również wielkie przebudzenie misyjne wśród osób świeckich, zwłaszcza młodzieży, oraz próba nadania temu zaangażowaniu różnych form organizacyjnych. Młodzież katolicka podpatrywała ową działalność i sama chciała podobnie zorganizować się na swoim gruncie. Chociaż wspomina się, że pierwszym związkiem misyjnym wśród młodzieży był *Haystack Band*, czyli *Związek stogu siana*⁴, to jednak dopiero w 1886 roku powstał na terenie USA *Student Volunteer Movement*. Mniej więcej w tym samym czasie zaczął rozwijać się ruch misyjny wśród studentów w Anglii, zwłaszcza na uniwersytecie w Cambridge. Na poszczególnych uniwersytetach powstawały koła misyjne, które były zrzeszone w *Student Volunteer Movement Union*. Było to najsilniejsze protestanckie stowarzyszenie misyjne. Jego celem była *bezpośrednia, osobista i materialna pomoc misjom*⁵. Przejawiała się ona w trosce o to, by wlać w umysły studentów poczucie obowiązku misyjnego oraz rozwijać wiedzę na temat misji. Stowarzyszenie planowało zjednać jak największe rzesze osób dla misji, by z nich mogli w przyszłości rekrutować się świeccy misjonarze⁶. Do roku 1927 organizacja ta wysłała około 11 tysięcy osób, które udały się do pracy misyjnej⁷. Z *Student Volunteer Movement Union* związane były inne stowarzyszenia: *Misyjne Stowarzy-*

³ Por. M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 4, Warszawa 1992, s. 95. U katolików podobną rolę odgrywała założona w 1622 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary.

⁴ Nazwa ta bierze swój początek stąd, że w 1806 roku studenci dyskutujący o sprawach misyjnych zaskoczeni zostali burzą i skryli się w stogu siana.

⁵ Por. J. Rylewicz, *Akademicki ruch misyjny u protestantów*, „Misje Katolickie” 1936, s. 276.

⁶ Każdy członek podpisywał deklarację treści: *Ofiaruję się, jeżeli Bóg pozwoli, poświęcić swoje życie pracy misyjnej zagranicą.*

⁷ Por. J. Rylewicz, *Akademicki ruch misyjny u protestantów*, „Misje Katolickie” 1936, s. 276.

szczenie *Świeckich, Stowarzyszenie studentek do pomocy misjom, Liga pielęgnarek misyjnych*. Większość z powstałych towarzystw posiadała strukturę podobną do katolickich zgromadzeń zakonnych, zaangażowanych misyjnie. Taką strukturę posiadało np. *Universities Missions to Central Africa*, które powstało wskutek płomiennych przemówień odkrywcy i misjonarza protestanckiego D. Livingstone z *Londyńskiego Towarzystwa Misyjnego*. Organizacja ta była utrzymywana przez uniwersytety, skupiała duchownych i świeckich, zapraszała specjalistów w celu wykształcenia zawodowego tubylców. Inną formą zaangażowania misyjnego było utrzymywanie szkół dla mieszkańców przez *Near Colege Association*. Przykładem pomocy było wspomaganie uniwersytetów w Chinach przez *United Commitee for Christian Universities of China*.

Studenci protestancy, poprzez bardzo energiczne działanie na polu animacji misyjnej i wspomagania misji, rozwinęli akademicki ruch misyjny. Studenci budzili świadomość i odpowiedzialność misyjną, wskazywali na potrzebę studiowania zagadnień związanych z misjami, opracowywali nowe metody pracy, wygłaszali konferencje, organizowali pomoc materialną, wyszukiwali personel zdolny podjąć pracę misyjną itd.⁸ Trzy czwarte misjonarzy protestanckich rekrutowało się z akademickiego ruchu misyjnego⁹. Studenci protestancy dali przykład młodzieży katolickiej. W jaki sposób można misyjnie rozpalić ducha misyjnego. Ich propozycją była młodzieżowa organizacja misyjna.

II. KATOLICKIE PRZEBUDZENIE MISYJNE

Wiek XIX i początek XX wieku to również okres wzmożonej aktywności misyjnej wśród katolików. Powstał wówczas cały szereg zgromadzeń misyjnych, które na pierwszym miejscu stawiały sobie krzewienie wiary katolickiej wśród pogan. Powstały zgromadzenia, zarówno męskie, jak i żeńskie. W okresie tym również bardzo mocno ożywiły się nauki misjologiczne, które oceniały sytuację misyjną i kształtowały umysły młodych oraz kierowały ich pragnienia na misyjne wartości Kościoła.

W 1897 roku w Lowanium powstało pierwsze stowarzyszenie misyjne akademików. W 1910 roku powstał w Niemczech *Akademicki Związek Misyjny*, a w 1917 roku w USA. Zakładane były katedry uniwersyteckie, na których wykładano misjologię. Takie katedry powstały w Münster, Monachium, Rzymie, Paryżu, Salzburgu, Bonn, Lublanie, we Wrocławiu itd. Oprócz wykładów urządzano kursy misyjne. Papież Benedykt XV w 1919 roku wydał wielką kartę mi-

⁸ Por. J. Smoleński, *Obecne warunki światowej akcji misyjnej i stosunek do niej społeczeństwa polskiego*, Kraków 1928, s. 8; A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, Poznań 1993, s. 63-64.

⁹ Por. J. Rylewicz, *Akademicki ruch...*, art. cyt., s. 279.

syjną *Maximum illud*, która stała się początkiem wielkiego ożywienia wśród katolików, zwłaszcza świeckich. Papież bardzo wyraźnie przypominał, że dzieło misyjne jest obowiązkiem wszystkich katolików. Następnie ukazał się kolejny dokument papieski odnośnie misji – Encyklika *Rerum Ecclesiae* (1926 roku). Obydwa dokumenty w sposób jasny określały działalność misyjną w nowych warunkach społeczno-politycznych. Po I wojnie światowej również zmieniła się mapa polityczna świata. Misje w większości terytoriów na świecie musiały odbywać się w kontekście kolonialnym, stąd najwięcej misjonarzy rekrutowało się z państw posiadających swoje kolonie¹⁰. Początek wieku XX to również okres konsekracji biskupów autochtonicznych, pochodzących z terenów misyjnych. Bardzo dużego znaczenia nabierają organizacje wspomagające dzieło misyjne, a więc Papieskie Dzieła Misyjne, które początkowo były dziełami partykularnymi, jednak szybko przez swój rozmach i znaczenie stały się papieskimi. Początek XX wieku był to także wzmożony czas propagandy misyjnej. Publikowano bardzo dużo (jak na owe czasy) czasopism i książek misyjnych. Powstawały nowe organizacje czy towarzystwa misyjne. Ogólnoświatowa *atmosfera* misyjna miała ogromny wpływ na kształtowanie idei misyjnej w odrodzonej Polsce.

III. KOŚCIÓŁ KATOLICKI W ODRODZONEJ POLSCE

Wraz z odzyskaniem niepodległości w dziedzinie religijnej starano się nadrobić to, co w okresie niewoli było tłumione. Bolączką pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości była m.in.: mała ilość duchowieństwa, zniszczonych wiele świątyń i instytucji katolickich, upadek obyczajów. Od początku starano się uregulować status prawny Kościoła nawet na forum międzynarodowym, stąd dążono do ratyfikacji konkordatu ze Stolicą Apostolską, co nastąpiło w 1925 roku¹¹. Ratyfikacja ta umożliwiała poczynienia szeregu posunięć typu administracyjnego, jak również duszpasterskiego.

Przede wszystkim stworzono nową strukturę administracyjną, podniesiono poziom kształcenia kleru, szczególnie poprzez podniesienie poziomu nauk teologicznych. Powstał wówczas Katolicki Uniwersytet Lubelski, a w Warszawie i Wilnie utworzono dwa nowe wydziały teologiczne. Poprzez lepsze przygotowanie kleryków w seminariach podniósł się m.in. poziom kaznodziejstwa, urzą-

---

¹⁰ Szacuje się, że w 1929 r. na misjach pracowało około 40 000 misjonarzy. Por. K. Bajerowicz, *Propaganda misyjna w dwunastu wykładach*, Poznań 1929, s. 60. Natomiast H. Król w swej publikacji *Budżet misyj katolickich*, Kraków 1928, s. 15, podaje liczbę około 13 000 misjonarzy. Różnica może się brać z tego, że Król nie wliczył siostr zaangażowanych misyjnie oraz wziął pod uwagę jedynie misjonarzy pochodzących z Europy.

¹¹ Por. H. Wyczakowski, *Sytuacja prawna Kościoła katolickiego w Polsce* [w:] B. Kumor, Z. Obertyński (red.), *Historia Kościoła w Polsce*, t. II 1764-1945, cz. 2. 1918-1945, Poznań-Warszawa 1979, s. 13-19.

dzano systematyczne rekolekcje wielkopostne, nawet dla poszczególnych stanów. Starano się ożywić życie religijne poprzez duszpasterstwo zwyczajne czyli nabożeństwa, udzielanie sakramentów, naukę religii w szkołach, katechezę pozaszkolną czy ruch pielgrzymkowy. W szkołach prowadzono osobne duszpasterstwo, wprowadzając etatowych katechetów, a w latach trzydziestych zorganizowano duszpasterstwo akademickie¹².

Gorączkowo zabiegano o wzrost powołań kapłańskich. Pojawiły się nowe zakony i zgromadzenia zakonne, a już istniejące ze zdynamizowaną gorliwością pracowały w nowym państwie. Angażowały się w pracę duszpasterską, wychowawczą i edukacyjną, podjęły się pracy nad polską emigracją, misjonarze pracowali na różnych kontynentach. Zakonnice były zaangażowane szczególnie wśród chorych, opiekowały się dziećmi, pracowały w opiece społecznej, oddawały się kontemplacji itp.¹³

Prawdziwym bogactwem życia religijnego okresu międzywojennego były wszelkiego rodzaju organizacje katolików świeckich; poczynając od bractw, poprzez sodalicje, Akcję Katolicką, organizacje inteligencji i robotników, organizacje młodzieżowe, dla kobiet i mężczyzn, organizacje charytatywne i społeczne, itd. Grupy te stanowiły rzeczywiste bogactwo w ożywianiu życia religijnego kraju. Do najpopularniejszych należały: Sodalicje, Apostolstwo Modlitwy, Bractwo Straży Honorowej, Krucjata Eucharystyczna, bractwa różańcowe, szkaplerzne, *Caritas*, Akcja Trzeźwościowa, Akcja Katolicka itd. Okres międzywojenny to również masowe akcje duszpasterskie takie jak: kongresy o wymiarze diecezjalnym, ogólnokrajowym, a także międzynarodowym. Oceniając w paru słowach, trzeba stwierdzić, że Kościół katolicki okresu międzywojennego stał się przede wszystkim prężnym Kościołem lokalnym, mocno kształtującym postawę moralną społeczeństwa polskiego.

IV. MISYJNY UDZIAŁ POLSKI OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Wydaje się, że do cech charakterystycznych działalności misyjnej Kościoła w Polsce należy zaangażowanie się w dwóch kierunkach: w misje zewnętrzne i wewnętrzne. W okresie niewoli bardzo ważne znaczenie w rozwoju misji miał fakt zsyłki Polaków na Sybir¹⁴. Zesłańcy, wśród których znajdowali się księża, brali czynny udział w katolicyzowaniu wschodnich rubieży Rosji. Dzięki ich wysiłkowi powstało wiele świątyń katolickich na Syberii. Po odzyskaniu niepod-

¹² Por. H. Wyczakowski, *Działalność religijna i społeczna*, w: B. Kumor, Z. Obertyński (red.), *Historia Kościoła w Polsce*, t. II 1764-1945, cz. 2. 1918-1945, Poznań-Warszawa 1979, s. 51-52.

¹³ Por. B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 8, Lublin 1995, s. 401-405.

¹⁴ Przed 1918 r. tereny Rosji były uważane za misyjne. Dopiero w roku 1917 oddzielono tereny Rosji od misji. Por. A. Santos Hernandez, *Derecho misional*, Santander 1962, s. 25. Jednak w mentalności Polaków pozostały one jako misyjne, stąd takie skoncentrowanie na Rosję.

ległości prawie 25% ludności Polski stanowili schizmatycy, stąd nawracanie schizmatyków było uważane za dziedzinę działalności misyjnej¹⁵. Z tego też powodu powstał w 1924 roku i działał przez 10 lat Instytut Misyjny w Lublinie, a przy Seminarium Duchownym w Łucku istniał Instytut Przeszkalanania dla duchownych nawróconych do Kościoła katolickiego.

Również pamięć po kardynale Mieczysławie Ledóchowskim, prefekcie Kongregacji Propagandy Wiary (1892-1902) była ciągle żywa. Polacy posiadali poczucie powszechności Kościoła, nie ograniczając się jedynie do *swojego podwórka*, dlatego też dało się słyszeć w różnych zakątkach świata o działalności polskich zakonników jako misjonarzy¹⁶. Na misjach obecni byli jezuici przede wszystkim, kapucyni, oblaci św. Franciszka Salezego, zmartwychwstańcy itd. Coraz więcej zakonów zaangażowało się misyjnie. Polacy pracowali głównie na terenach Afryki i Azji. Szacuje się, że w tym okresie na misjach pracowało 440 misjonarzy i misjonek z Polski¹⁷. Oni to kształtowali narodową dumę misyjną Polaków¹⁸. Istniała cała sieć organizacji misyjnych obejmujących nawet setki tysięcy osób, którzy wspierali misje i misjonarzy¹⁹. Oprócz Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, Papieskiego Dzieła Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa, Papieskiego Dzieła Świętego Piotra Apostoła na szczególne uznanie zasługuje Związek Misyjny Duchowieństwa, który w roku 1936 liczył w Polsce 9 645 księży. Związek ten zorganizował dwa kongresy krajowe. W Polsce działały Naukowe Koła Misyjne Duchowieństwa, Związek Misyjny Polek, Związek Akademickich Kół Misyjnych. Prężnie działała Sodaliczka św. Piotra Klawera, której głównym celem było wspieranie misji afrykańskich. Posiadała ona swoje biura w Warszawie, Krakowie, Wilnie, Częstochowie, Siedlcach, Bydgoszczy, Gnieźnie, Kielcach.

V. MISYJNE ZAANGAŻOWANIE MŁODZIEŻY KATOLICKIEJ

Idea misyjna była także bardzo żywa wśród młodzieży w poszczególnych krajach katolickich. W Niemczech około 200 tys. młodzieży współpracowało w związkach misyjnych, we Francji około 300 tys. Wiodącą rolę w animacji misyjnej odgrywały liczne związki misyjne, szczególnie młodzieży uniwersyteckiej, które urządały odczyty, opracowywały artykuły o treści misyjnej itd.

¹⁵ Por. J. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 2, Opole 1960, s. 537, 539.

¹⁶ Bardzo znaną postacią była osoba abpa Zaleskiego, delegata apostolskiego w Indiach. Inną osobistością był o. Stanisław Królikowski, prefekt apostolski Namaqualandu. Wielki udział mieli także jezuici, którym z prowincji galicyjskiej w 1912 roku została powierzona północnozachodnia część kolonii angielskiej w Rodezji. Por. K. Bajerowicz, *Propaganda misyjna...*, dz. cyt., s. 83.

¹⁷ Por. H. Król, *Podręcznik nauki o misjach*, Kraków 1938, s. 159. Choć *Roczniki Katolickie* (1932, s. 261) podają, że w 1930 roku pracowało na misjach około 75 misjonarzy z Polski.

¹⁸ Por. J. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 2, Opole 1960, s. 527-529.

¹⁹ Por. W. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939 (Zarys historyczny)*, Warszawa 1966, s. 538.

W ramach stowarzyszenia misyjnego młodzieży niemieckiej istniała Krucjata misyjna młodzieży uczęszczającej do szkół. Jej celem była formacja młodzieży uczącej się w wyższych szkołach krajowych. Stawiała ona sobie za zadanie wspomaganie misji modlitwami oraz wychowanie młodzieży w duchu misyjnym. Obowiązki poszczególnych członków były następujące: codzienna modlitwa (1 raz *Ojcze nasz*, *Zdrowaś Maryjo* i westchnienie misyjne), miesięczna ofiara w wysokości 10 fenigów oraz lektura czasopisma „Die Katholische Missionen”. Każdy członek krucjaty zobowiązywał się także do przyjmowania częstej Komunii św. w intencji misji oraz do rozprowadzania czasopism i książek misyjnych i organizowania *świąt misyjnych* itd. Krucjata ta nie chciała być nową organizacją, a jedynie pomostem, który by misyjnie zjednoczył młodzież katolicką²⁰.

W Stanach Zjednoczonych powstała w 1918 roku *Katolicka Krucjata Misyjna Młodzieży*. Celem jej była formacja misyjna katolickiej młodzieży w duchu poświęcenia dla misji. Krucjata ta realizowała trzy założenia: modlitwne i materialne wspieranie misji oraz systematyczne studiowanie kwestii misyjnych i wspomaganie misji. W większości jednostek Krucjaty istniał zwyczaj zakładania własnego sztandaru misyjnego z białym tłem i czerwonymi krzyżami oznaczającymi powołania misyjne²¹. Liczne domy misyjne dostarczały Krucjacie materiały na comiesięczne spotkania. Często na tych spotkaniach byli obecni misjonarze. Organizacja wydawała swoje czasopismo misyjne „The Shield”. Każda Krucjata prowadziła swój *Przewodnik* – czyli podręcznik z zaplanowaną działalnością, jak również ze sprawozdaniami z dokonanych działań. Na cotygodniowych spotkaniach Kół przerabiano systematycznie książkę *Paladin Series*, formując w ten sposób misyjnie młodzież. W latach 1931-1932 było 2798 Kół (503 496 osób) na wszystkich instytucjach naukowych i prawie we wszystkich diecezjach USA²². W 1925 roku Krucjata stała się papieskim stowarzyszeniem misyjnym w USA.

We Włoszech natomiast działalność młodzieżowych organizacji miała charakter wybitnie intelektualny. Uznano, że pomocą materialną zajmują się inne instytucje katolickie. Młodzież zajmowała się więc studiowaniem poszczególnych dziedzin misyjnych i publikacją własnych artykułów²³.

Bardzo szeroki wymiar nabrało zaangażowanie misyjne młodzieży we Francji. Do zagadnień misyjnych podchodzono w sposób kompleksowy. W wymiarze intelektualnym położono akcent na poznanie ludów misyjnych, jak również uczestnictwo w dziele misyjnym. Zaangażowanie młodzieży nabrało charakteru

²⁰ Stowarzyszenie misyjne młodzieży niemieckiej, „Misje Katolickie” 1927, s. 422-424.

²¹ Por. I. Mosińska (tłum.), *Katolicka Krucjata Misyjna studentów w Stanach Zjednoczonych*, „Annales Missiologicae” 1932/33, s. 305-306.

²² Por. I. Mosińska (tłum.), *Katolicka Krucjata Misyjna studentów w Stanach Zjednoczonych*, „Annales Missiologicae” 1932/33, s. 307-308; *O przegląd młodzieżowych sił misyjnych*, *Młodzież Misyjna* 1928, s. 105-107.

²³ Por. E. Borghese, *Sprawozdanie z działalności misyjnej włoskiej młodzieży akademickiej*, „Annales Missiologicae” 1932/33, s. 310-311.

edukacyjnego, bowiem często organizowano biblioteki, w pieczołowity sposób gromadząc literaturą misyjną. Na skutek tego, że wielu młodych z krajów misyjnych studiowało we Francji, postanowiono udzielać im niezbędnej pomocy. W taki sposób powstały sekcje np. francusko-chińskie, francusko-perskie itd. Młodzież francuska również angażowała się w bezpośrednią akcję misyjną poprzez włączenie osób świeckich w sprawy misyjne. Organizowano więc personel nauczycielski, medyczny, by osoby świeckie miały swój udział w bezpośrednim froncie misyjnym²⁴. Bardzo mocno misyjnie była zaangażowana młodzież z Niemiec, Szwajcarii, Holandii, Belgii i innych państw, z którymi młodzież polska utrzymywała ścisły kontakt, a których metody pracy i animacji misyjnej często stawały się wzorcem dla podjęcia podobnej aktywności w naszym kraju.

VI. MŁODZIEŻ A MISJE W POLSCE MIĘDZYWOJENNEJ

W okresie międzywojennym niejednokrotnie w różnych pracach naukowych przedstawiano możliwość włączenia młodzieży w akcję misyjną²⁵. Temu też służyła dość bogata literatura animująca młodzież misyjnie. O ogromną rolę w umisyjnieniu młodzieży polskiej odegrał *Związek Sodalicji Uczniów Szkół Średnich*. W 1927 roku w *Związku Sodalicji Szkół Średnich* prawie jedna czwarta członków była związana z misjami. W tym związku stworzono centralę informacyjno – misyjną początkowo w Wolsztynie, a następnie w Krakowie²⁶, z którą prawie połowa sodalicji nawiązała kontakt. Z biegiem czasu wszystkie sodalicje akademickie przekształciły się w sodalicje o charakterze misyjnym²⁷.

W animacji misyjnej młodzieży okresu międzywojennego silny akcent położono na koła misyjne. Młodzież była organizowana misyjnie w różnorodne związki i koła, którym przewodziły osoby starsze, zapalone do idei misyjnej. Na pierwszym miejscu należy wspomnieć o zgromadzeniach założonych przy poszczególnych zakonach i zgromadzeniach, których członkowie udawali się do krajów misyjnych. Bardzo mocny wpływ misyjny na młodzież posiadało zgromadzenie założone przez św. Jana Bosko. Świadczą o tym choćby złoty czy zjazdy organizowane przez to zgromadzenie²⁸. Na wzór Krucjaty misyjnej młodzieży z USA powstało *Towarzystwo Młodzieży Misyjnej*, której celem było: *budzenie powołań misyjnych i troska o rozszerzenie Królestwa Chrystusowego wśród narodów pogrą-*

---

²⁴ L. Aujoulat, *Akademicki Ruch Misyjny we Francji*, „Annales Missiologicae” 1932/33, s. 312-316.

²⁵ Por. H. Król, *Szkoła a misje*, Kraków 1939, s. 8-10.

²⁶ Por. J. Rylewicz, *Propaganda idei misyjnej wśród organizacji akademickich i w szkołach średnich*, „Annales Missiologicae” 1937, s. 167.

²⁷ Por. *Sekcje misyjne w Sodalicjach Mariańskich*, „Misje Katolickie” 1929, s. 230-232.

²⁸ Por. *Dzień „Młodzieży Misyjnej” w Krakowie*, „Misje Katolickie” 1927, s. 362.

żonych w cieniach śmierci. Członkowie tego stowarzyszenia cieszyli się szeregiem specjalnych przywilejów np. odpustów zupełnych, odpustów cząstkowych²⁹. Towarzystwo to w bursie salezjańskiej posiadało nawet swój sztandar misyjny³⁰. W misyjnym organizowaniu się młodzieży, brano pod uwagę pewne wytyczne, opracowane na Kongresie *Pomocników Salezjańskich* w Turynie. Wskazywano, by wystarczająco dużo miejsca poświęcić misjom na lekcjach historii i geografii; by w bibliotekach szkolnych znajdowały się pozycje misyjne oraz by rodzice misjonarzy cieszyli się specjalnymi względami³¹. Młodzież zebrana na drugim *Dniu Misyjnym* w Krakowie w 1927 roku przedstawiła konkretne rezolucje wskazujące, jak polska młodzież może włączyć się w misje. Chcąc nieść misjom pomoc duchową młodzież powinna codziennie odmawiać modlitwę za misjonarzy, raz w tygodniu uczestniczyć we Mszy świętej, raz w miesiącu przyjąć Komunię Świętą oraz prowadzić *skarbczyk duchowy* dobrych uczynków w intencji misji³².

Wymiar misyjny młodzieży jest widoczny szczególnie wówczas, gdy istnieje jego wymiar formacyjny. Formacja młodzieży okresu międzywojennego posiadała różnorodne znamiona. Młodzież formowano przede wszystkim w szkołach, gdzie często powstawały organizacje skupiające uczniów. Misyjna formacja młodzieży przebiegała w różnych kierunkach.

Można zauważyć specjalne misyjne organizacje skupiające młodzież³³, kongresy i wystawy misyjne, wieczornice, specjalne dni misyjne poświęcone budzeniu ducha misyjnego. Na wieczornicach w głównej mierze przedstawiano prelekcje, których tematy oscyływały wokół posłannictwa Bożego w działalności misyjnej, nadprzyrodzonego charakteru misji katolickich oraz wyrabianiu współczucia dla niechrześcijan itd. Na spotkania zapraszano znane osobistości z życia publicznego oraz prezentowano sprawozdania. W ten sposób próbowano włączyć inteligencję w ideę misyjną określonej grupy misyjnej.

Bardzo znaczną rolę w zaangażowaniu misyjnym młodzieży odgrywa postawa poszczególnego prefekta (katechety) w danym środowisku szkolnym³⁴. Przede wszystkim, powinien on posiadać zapał misyjny oraz znajomość problematyki misyjnej³⁵. Od wychowawcy czy prefekta w dużej mierze zależała postawa podopiecznych³⁶. Tak np. dzięki misyjnemu zaangażowaniu księdza H. Ka-

²⁹ Por. *O przegląd młodzieńczych sił misyjnych*, Młodzież Misyjna 1928, s. 107.

³⁰ Por. K. Berkanówna, *Młodzież misyjna – Kraków*, „Misje Katolickie” 1927, s. 30.

³¹ Por. K. Berkanówna, *Koła misyjne gimnazjalistów*, „Misje Katolickie” 1926, s. 537.

³² *Rezolucje z „Dnia Misyjnego”* [w:] *Pamiętka dnia misyjnego*, Warszawa 1930, s. 57.

³³ Zauważa się często, że organizacje innego typu powołują u siebie specjalne sekcje misyjne, które mają za zadanie umisyjnianie całej organizacji.

³⁴ Wskazywano, że żarliwość misyjna młodzieży przede wszystkim zależy od żarliwości misyjnej prefekta. Wzorce postępowania kadry nauczającej bardzo wymownie oddziaływały na młodzież.

³⁵ Por. H. Król, *Szkola a misje*, Kraków 1939, s. 9-11.

³⁶ Por. I. Domagalska, *Nauczyciel – pionierem idei misyjnej*, „Annales Missiologicae” 1937, s. 170-175.

czorowskiego 100% uczniów Liceum im. Piusa X we Włocławku w 1924 roku zapisało się do Koła Misyjnego³⁷.

Wśród młodzieży starano się wyrabiać poczucie odpowiedzialności ekonomicznej za misje, stąd w literaturze często można spotkać sprawozdania, gdzie widnieją opisy bardzo skromnych, ale systematycznych składek na misje czy określone dzieło misyjne. Materialnie młodzież wspomagała misje poprzez: comiesięczne wpłacanie 10 groszy, sprzedawanie znaczków pocztowych, wykonywanie drobnych przedmiotów na loterie misyjne, zakładanie spółdzielni uczniowskich z dochodem na misje oraz wprowadzenie skarbonki misyjnej w domu i w szkole.

Młodzież mogła szerzyć ideę misyjną poprzez: prenumeratę prasy misyjnej, zakładanie bibliotek misyjnych, urządzenie odczytów, akademii i przedstawień, zakładanie kółek lub sekcji misyjnych, posługiwanie się pocztówkami i naklejkami misyjnymi. Mocny nacisk kładziono na powołania misyjne; proszono o modlitwę w tej intencji oraz zachęcano do lektury żywotów świętych misjonarzy³⁸.

By zachęcać do misji, należało u podopiecznych wyrabiać przekonanie o nadprzyrodzonym charakterze misji. Niemalą rolę w formacji misyjnej młodzieży odgrywała modlitwa w intencji misji, misjonarzy, kontynentów i krajów misyjnych. Kładziono nacisk, by była to modlitwa krótka. W ten sposób kształtowano nawyk krótkiego, ale ciągłego myślenia o misjach. Często były to modlitwy na zakończenie lekcji, spotkania, codzienna modlitwa na zakończenie dnia itd. Zachęcano do częstego przystępowania do Komunii Świętej, adoracji Najświętszego Sakramentu, adoracji przy Grobie Pańskim w intencji misji itd.³⁹

Ważnym sposobem zachęcania do misji było umiłowanie osób będących daleko od Chrystusa⁴⁰. Wskazywano, by młodzież była przepojona duchem poświęcenia, ponieważ poświęcenie stanowi podstawę pracy misyjnej⁴¹. Zaangażowanie misyjne to poświęcenie młodego serca dla Chrystusa⁴².

Bardzo wymowny wymiar w formacji misyjnej młodzieży posiadają czasopisma misyjne. W roku 1937 wśród 25 tytułów czasopism misyjnych, niektóre

³⁷ Por. *Koło Misyjne przy Liceum im. Piusa X we Włocławku*, „Misje Katolickie” 1927, s. 360-361. Uczniowie należący do Koła Misyjnego zobowiązali się do wspomaganie misji w sposób materialny i duchowy. Spotkania Koła odbywały się raz w miesiącu. Wygłaszano wówczas referaty przedstawiające misje, prezentowano sylwetkę jakiegoś misjonarza. Uczniowie deklarowali ofiarę dziesięciu groszy miesięcznie.

³⁸ *Rezolucje z „Dnia Misyjnego”* [w:] *Pamiętka dnia misyjnego*, Warszawa 1930, s. 58-59.

³⁹ T. M., *Rezolucje misyjne na zjeździe sodal. w Sokołowie Podlaskim*, „Młodzież Misyjna” 1928, nr 10, s. 168.

⁴⁰ Por. H. Król, *Szkoła a misje*, Kraków 1939, s. 13-14; R. Wensierski, *Modlitwa i apostołstwo misyjne młodego inteligenta*, „Annales Missiologicae” 1936, s. 45-47.

⁴¹ J. Janas, *Młodzież a misje*, w: *Pamiętka dnia misyjnego*, Warszawa 1930, s. 31-32.

⁴² Por. L. Czernek, *Współpraca misyjna w stowarzyszeniach młodzieży katolickiej* [w:] *Pamiętka dnia misyjnego*, Warszawa 1930, s. 36.

z nich w specjalny sposób pragnęły dotrzeć do młodzieży. Bardzo mocno w propagandę misyjną byli zaangażowani księża salezjanie, którzy już w 1925 roku rozpoczęli wydawanie miesięcznika „Młodzież Misyjna”. PDRW wydawało „Pobudkę Misyjną” a księża werbiści – „Nasz Misjonarz” i „Mały Misjonarz”. Redagowano dodatki np. do „Gazety Polskiej” jako „Przegląd Misyjny”. Innymi czasopismami były: „Młodzież Seraficka”, „Związek Misyjny Polek”, „Roczniki Związku Akademickich Kół Misyjnych” itd.⁴³ Poprzez czasopisma informowano katolików o misjach, propagowano ideę misyjną, organizowano fundusze misyjne, budzono powołania misyjne, starano się wychowywać misyjnie społeczeństwo.

Bardzo prężnym ruchem misyjnym wśród polskiej młodzieży w okresie międzywojennym były Akademickie Koła Misyjne.

VII. AKADEMICKIE KOŁA MISYJNE

Katolicki ruch misyjny w środowiskach akademickich w 1910 roku rozpoczął się w Niemczech, w 1912 roku w Austrii, a w 1918 roku w Czechosłowacji. Polska do tego ruchu przyłączyła się w 1927 roku. W całej organizacji Związku Akademickich Kół Misyjnych szczególne znaczenie w dziele misyjnym Kościoła w Polsce międzywojennej posiadają Akademickie Koła Misyjne. Początek tego ruchu datujemy na rok 1925, gdy w Krakowie, Poznaniu i Warszawie pojawiają się takie ruchy jak: Solidacja Akademiczek, Stowarzyszenie Młodzieży Akademickiej⁴⁴. Ich praca polegała na czytaniu czasopism misyjnych i ich referowaniu. Na uniwersytetach w Lwowie (Akademickie Koło Misyjne powstało 13 II 1927 roku), Krakowie (Akademickie Koło Misyjne powstało 30 I 1927 roku), Poznaniu (Akademickie Koło Misyjne powstało 20 I 1927 roku), Wilnie, Lublinie itd. istniało szereg stowarzyszeń religijnych. Były to początkowo na ogół Solidacje Mariańskie. Organizowały one studia biblijne, rekolekcje otwarte, zjazdy itd. Rozkwit stowarzyszeń religijnych był znakiem czasu dla tamtych lat życia akademickiego⁴⁵. Z biegiem czasu zaczęto coraz bardziej rozwijać ideę misyjną. Młodzież akademicka zaczęła podglądać podobne ruchy poza granicami kraju. Brała udział w międzynarodowym zjeździe misyjnym w Budapeszcie (1925), w Litomierzycach w Czechosłowacji (1926). Po zjeździe misyjnym w Warszawie (1926) nawiązano stosunki z pracownikami i czasopismami misyjnymi. W Krakowie w styczniu 1927 roku odbyło się zebranie konstytucyjne Akademickiego Związku Misyjnego w Krakowie dzięki zabiegom ks. Hugo Króla

⁴³ Por. A. Kaleta, *Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne w II Rzeczypospolitej*, Kalisz 2001, s. 69-76.

⁴⁴ Por. *Akademickie Koła Misyjne*, w: K. Bajerowicz (red.), *Jednodniówka ku Uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu*, Poznań 1927, s. 37-40.

⁴⁵ M. Puzdro, *Akademicki Ruch Misyjny w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Collectanea Theologica” 1977, fasc. II, s. 158.

i ks. M. Pirożyńskiego⁴⁶ (w 1928 r. w Krakowie było osobne Koło męskie i żeńskie; obydwie Koła liczyły 60 członków). Na wszystkich uniwersytetach w Polsce istniały takie Misyjne Koła Akademickie⁴⁷. Koła misyjne charakteryzowały się głębokim zaangażowaniem religijno-misyjnym oraz odcinały się od wszelkich związków politycznych. Program pracy tych Kół obejmował naukowe badania zagadnień misyjnych, szerzenie świadomości misyjnej w innych stowarzyszeniach i ugrupowaniach, zwłaszcza wśród młodzieży akademickiej, oraz moralne i materialne wspieranie katolickiej działalności misyjnej⁴⁸. Ruch Akademickich Kół Misyjnych coraz bardziej się rozwijał i po Międzynarodowym Akademickim Kongresie Misyjnym w Poznaniu w 1927 roku postanowiono nadać mu ramy ogólnopolskich Akademickich Kół Misyjnych. W taki sposób powstał Związek Akademickich Kół Misyjnych w Polsce. Spotkanie założycielskie Związku Akademickich Kół Misyjnych odbyło się 17 grudnia 1927 roku w Poznaniu. Do Związku przystąpiły już akademickie koła misyjne z takich miast Polski, jak: Kraków, Lublin, Warszawa⁴⁹, Wilno i Gdańsk. Siedzibą Związku został Poznań, a na prezesa powołano Kazimierz Kapitańczyka⁵⁰, natomiast delegatem Episkopatu Polski został ks. Kazimierz Kowalski⁵¹. Poczynając od 1927 roku, dorocznie odbywały się zjazdy delegatów Akademickich Kół Misjologicznych⁵² w różnych miastach Polski: Poznaniu, Warszawie, Krakowie, Wilnie, Lwowie, Gdańsku, Lublinie. W obradach każdego zjazdu znajdujemy takie elementy, jak: aspekt duchowy, naukowy, organizacyjny i towarzyski. Specjalną troską otaczano apostołstwo misyjne w poszczególnych środowiskach. Podstawową formą działalności Akademickich Kół Misjologicznych było wydawanie rocznika „Annales Missiologicae” ukazującego się w latach 1928-1939.

⁴⁶ *Akademicki Związek Misyjny*, „Misje Katolickie” 1927, s. 134.

⁴⁷ W 1927 r. w Polsce mamy już pięć Akademickich Kół Misyjnych. Najpierw powstały one w Poznaniu i Krakowie, nieco później we Lwowie, Warszawie i Lublinie. Por. *Związek Akademickich Kół Misyjnych w Polsce*, „Misje Katolickie” 1928, s. 42.

⁴⁸ Por. *Związek Akademickich Kół Misyjnych w Polsce*, „Misje Katolickie” 1928, s. 42.

⁴⁹ W 1929 r. po Zejeździe Akademickich Kół Misyjnych w Polsce w Krakowie odnotowano, że przestały istnieć koła warszawskie i lubelskie. Por. „Misje Katolickie” 1929, s. 564. Przyczyny upadku koła warszawskiego bardzo szczegółowo były przedstawione na Ogólnopolskim Zejeździe Akademickich Kół Misjologicznych w Warszawie. Por. H. Malinowska, *Dziesięć lat działalności A.K.M. w Warszawie*, „Annales Missiologicae” 1938, s. 97-101.

⁵⁰ Podano również do wiadomości, że prezesem został Kazimierz Szwarz. Por. *Związek Akademickich Kół Misyjnych w Polsce*, „Misje Katolickie” 1928, s. 42. K. Kapitańczyk natomiast został prezesem Akademickiego Koła Misyjnego przy Uniwersytecie Poznańskim w roku 1927. Por. *Akademickie Koło Misyjne*, „Misje Katolickie” 1927, s. 422.

⁵¹ K. Bajercowicz (red.), *Orzeczenia papieskie dotyczące dzieł misyjnych*, Poznań 1931, s. 193-194.

⁵² Np. Na zjazd delegatów Akademickich Kół Misjologicznych do Krakowa w 1929 r. przyjechało 40 przedstawicieli reprezentujących misyjne środowiska w Gdańsku, Lwowie, Poznaniu i Wilnie. Sprawozdanie z III ZD AKM w Krakowie, „Annales Missiologicae” 1930-1931, s. 312.

VIII. MIĘDZYNARODOWY AKADEMICKI KONGRES MISYJNY

Członkinie Koła Misyjnego Solidacji Mariańskiej Studentek Uniwersytetu Poznańskiego (które później zostało zamienione w Sekcję Misyjną) wraz z ks. Wacławem Turowskim, w 1926 roku brały udział w Międzynarodowym Akademickim Kongresie Misyjnym w Litomierzycach w Czechosłowacji. Jeszcze przed wyjazdem do Litomierzyc ks. Turowski uzyskał aprobatę od biskupa A. Nowowiejskiego na zorganizowanie w przyszłości podobnego kongresu w Polsce. Na Kongresie w Litomierzycach delegacja polska uzyskała zgodę na zorganizowanie Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu w 1927 roku. Odbył się on w dniach 28 września – 2 października. W tym czasie Poznań stał się centrum animacji misyjnej na świecie. Kongres ten cieszył się ogromnym zainteresowaniem, bowiem aula Uniwersytetu Poznańskiego nie mogła pomieścić wszystkich uczestników. Podczas spotkań plenarnych i sekcyjnych były poruszane problemy pracy misyjnej Kościoła. Omawiano także strukturę Akademickich Kół Misyjnych. Tematy wystąpień oscylowały wokół takich problemów, jak: zagadnienia historyczno teologiczne, duszpastersko-katechetyczne i akademicki ruch misyjny⁵³. Swoją obecnością Kongres zaszczyliły m.in. takie osobistości życia państwowego, kościelnego, misyjnego i misjologicznego jak: kard. A. Hlond, prymas Polski, A. Bniński, wojewoda poznański, o. J. Woroniecki OP, ks. H. Bertini, sekretarz Rady Głównej Dzieła Rozkrzewiania Wiary, ks. J. Schmidlin, o. P. Charles SJ, o. S. Freitad SVD, itd.⁵⁴ Z tej okazji wydano *Jednodniówkę ku Uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu*, pod redakcją ks. K. Bajerowicza. Kongres był też znakomitą okazją do zorganizowania wystawy misyjnej, która obejmowała następujące działy: pamiątki misji pochodzące z poszczególnych zakonów, dział książek i czasopism misyjnych, obrazy i mapy przedstawiające kraje misyjne, itd.⁵⁵

Po Międzynarodowym Akademickim Kongresie Misyjnym nastąpiło ożywienie misyjnych kół parafialnych. Wzrosło czytelnictwo np. z wydawanych początkowo czterech tysięcy egzemplarzy *Pobudki Misyjnej* po Kongresie rozchodziło się dwadzieścia tysięcy egzemplarzy. Założono Związek Akademickich Kół Misyjnych, rozwijało się Naukowe Koło Księży. W solidacjach powstawały sekcje misyjne. Założono Centralne Biuro do Spraw Misyjnych w Poznaniu⁵⁶. Międzynarodowy Akademicki Kongres Misyjny stał się zwrotnym momentem w krzewieniu idei misyjnej nie tylko wśród młodzieży, ale również w całym społeczeństwie polskim.

⁵³ Por. A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, Poznań 1993, s. 81.

⁵⁴ K. Bajerowicz (red.), *Jednodniówka ku Uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu*, Poznań 1927, s. 26-28.

⁵⁵ Z. G. (Z. Dziegecka), *Wystawa Misyjna w Poznaniu*, „Misje Katolickie” 1927, s. 517-521.

⁵⁶ Por. K. Bajerowicz, *Po Kongresie Misyjnym*, „Misje Katolickie” 1928, s.137.

*

Bez wątpienia idea misyjna wśród młodzieży polskiej okresu międzywojennego ubiegłego stulecia rozwijała się bardzo mocno. Ruch misyjny młodzieży rozwijał się w całościowej atmosferze religijnej świata i kraju. Ożywienie misyjne na całym świecie miało wpływ na wzrost zainteresowania misyjnego w Polsce, zwłaszcza wśród młodych. Choć pośród protestantów owo przebudzenie misyjne nastąpiło wcześniej, to jednak także w Polsce wraz z odzyskaniem niepodległości idea misyjna rozwijała się bardzo prężnie. Misje nie były sprawą jednej osoby czy społeczności. Były one obowiązkiem każdego ucznia Chrystusa, zarówno katolików, jak i niekatolików, stanowiły one podstawę do dumy osobistej. Ogromną rolę w kształtowaniu działalności misyjnej odgrywały osoby stojące *najwyżej* w hierarchii Kościoła, poczynając od papieża, poprzez kardynałów biskupów. Od ich jasnej misyjnej postawy, ich dokumentów, ich poparcia zależało powszechne zaangażowanie misyjne całego Kościoła.

Ważną rolę w misyjnym zaangażowaniu młodzieży odegrał system szkolnictwa, a zwłaszcza misyjna postawa wychowawców. Dzięki zaangażowaniu opiekunów niejednokrotnie całe szkoły organizowały się misyjnie.

Misyjny rozwój młodzieży potrzebował odpowiednich struktur (kół, grup, związków misyjnych). W okresie międzywojennym istotnym czynnikiem w propagandzie misyjnej były wszelkiego rodzaju środki masowego przekazu: radio, czasopisma, książki, przezrocza itp. Od samego początku młodzież uczestniczyła w wymiarze międzynarodowym, dlatego czynnik ten pozwolił w dużej mierze odpowiednio ukierunkować się na misje. Bez wątpienia istotną rolę w rozwoju akcji misyjnej odgrywały zjazdy, sympozja, kongresy misyjne, organizowane w sposób powszechny wraz z zaangażowaniem najwyższych czynników państwowych i kościelnych. Zaangażowanie misyjne było szczególnie prężne tam, gdzie istniały organizacje misyjne np. Akademickie Koło Misyjne. Do wielkiego ożywienia dzieła misyjnego wśród młodzieży przyczynił się Międzynarodowy Akademicki Kongres Misyjny.

Historia jest matką życia. Zaangażowanie misyjne młodzieży polskiej okresu międzywojennego może być wzorcem dla dzisiejszego misyjnego zaangażowania młodzieży polskiej.